

Over de hardheid van de 14-dagentermijn en de onherroepelijkheid van afstand en intrekking

Gerard Hamer en Tim de Bont
advocaten te Amsterdam

De zaak-Marpa kent een merkwaardig verloop. Wouterse had (als verdachte en als tegenwoordiger van een tweetal bedrijven, waaronder Marpa) het hoger beroep tegen een vonnis van de Rechtbank Middelburg ingetrokken nadat de P-G bij het Haagse Hof toegezegd had zich te zullen inzetten voor gratie en had geadviseerd het hoger beroep in te trekken.² Het Hof Den Haag stelt op 4 december 1995 vast dat de appèllen ingetrokken waren. Hierdoor bleef het oorspronkelijke vonnis van de rechtbank in stand. Vervolgens krijgt Wouterse gratie, maar Marpa niet. Daarop stelt Marpa nogmaals beroep in tegen de oorspronkelijke uitspraak van de rechtbank.

Het Haagse Hof merkt het opnieuw ingestelde beroep aan als prolongatie van het oorspronkelijke beroep omdat Marpa op oneigenlijke gronden was bewogen tot het intrekken van het hoger beroep, waardoor zij in haar redelijke belangen was geschaad. Het Hof verklaart bij eindarrest d.d. 1 december 1997 het OM niet-ontvankelijk vanwege schending van de redelijke termijn.

Niet geheel onbegrijpelijk stelde de P-G tegen deze ongekende beslissing beroep in cassatie in. Als middel voert hij aan dat ten onrechte 'het gerechtshof veroordeelde (wederom) in het ten tweeden male ingestelde hoger beroep heeft ontvangen'.³

NIET-ONTVANKELIJK BEROEP

In zijn conclusie stelt A-G Van Dorst dat ons strafprocesrecht de figuur van 'prolongatie van een hoger beroep' niet kent en dat het Hof vermoedelijk bedoeld heeft dat het gaat om een niet-rechtsgeldige intrekking van het

Onlangs corrigeerde het EHRM de Hoge Raad en concludeerde dat de verdachte op oneigenlijke gronden werd bewogen het beroep in te trekken, waardoor die partij geen effectieve toegang tot de rechter heeft gekregen.¹ Naar aanleiding van deze zaak wordt hier de jurisprudentie bekeken inzake de hardheid van de 14-dagentermijn voor het instellen van hoger beroep en cassatie; ook de onherroepelijkheid van afstand en intrekking van hoger beroep dan wel cassatieberoep komen aan de orde. De auteurs concluderen dat de uitspraak van het EHRM een nuancering is van die termijn en die onherroepelijkheid.

beroep. In zo'n geval moet de intrekking geacht worden niet te hebben plaatsgevonden en behoort de zaak te worden afgedaan op het ingestelde (eerste) hoger beroep. Vervolgens meent Van Dorst dat niet te snel mag worden aangenomen dat de intrekking van een rechtsmiddel ongeldig is, doch dat evenals bij afstand 'bijzondere omstandigheden' aanleiding kunnen geven tot het oordeel dat de intrekking niet rechtsgeldig is. Op de vraag of het Hof hier zo een bijzondere omstandigheid heeft kunnen aannemen stelt Van Dorst:

'Het Hof heeft niet vastgesteld dat de P-G zijn advies om de appèllen in te trekken vergezeld heeft doen gaan van de toezegging dat hij ook inzake de gratieverzoeken betreffende de BV's gunstig zou adviseren, en nog minder dat daarop positief zou worden beslist. Het moet er daarom voor worden

gehouden dat die toezegging niet is gedaan. Verder is het Hof in zijn beoordeling van de zaak voorbij gegaan aan de omstandigheid dat, naar feitelijk is vastgesteld, W. in de bespreking met de P-G werd bijgestaan door een raadsman. Tegen die achtergrond valt niet te begrijpen dat W. aan de mededelingen van de P-G de redelijke verwachting heeft kunnen en mogen ontlenen dat na de intrekking van alle appèllen ook in de zaken van de BV's gratie verleend zou worden, of – zoals het Hof het uitdrukt – zou leiden tot een gunstige uitkomst. Dat heeft de P-G niet toegezegd, nog daargelaten dat hij dit niet kon toezeggen.'

De Hoge Raad gaat dan in het arrest heel kort door de bocht en overweegt: 'Het Hof heeft bij inmiddels onherroepelijk geworden arrest van 4 december 1995 op het door de

*Een beroep op vertrouwen wordt gehonoreerd
als de verdachte voor het einde van de
beroepstermijn door de overheid op het
verkeerde been is gezet*

feitelijk is vast te stellen dat ik
lichamelijk als 'raadsman' aanwezig
was — niet dat ik mijn cliënt zou
hebben bijgestaan...

verdachte tegen het vonnis van de Rechtbank van 3 februari 1994 ingestelde beroep een beslissing gegeven, inhoudende dat dat beroep is ingetrokken. Het gesloten stelsel van rechtsmiddelen tegen uitspraken van de strafrechter brengt mee dat dat arrest van het Hof rechtskracht heeft behouden nu het niet ingevolge het instellen van het daartegen openstaande rechtsmiddel – beroep in cassatie – is vernietigd. Aangezien het Hof in dat onherroepelijke arrest heeft vastgesteld dat het beroep tegen het vonnis van de Rechtbank van 3 februari 1994 is ingetrokken, kan de verdachte in het thans bestreden arrest niet alsnog worden ontvangen in het door hem op 29 januari 1997 opnieuw tegen dat vonnis ingestelde beroep. Het Hof had de verdachte dan ook in dat beroep niet-ontvankelijk dienen te verklaren.¹

Vervolgens verklaart de Hoge Raad Marpa alsnog niet-ontvankelijk in het beroep tegen het vonnis van de Rechtbank Middelburg. Aan de hamvraag of de intrekking al dan niet rechtsgeldig was geschied en of de intrekking op zijn minst te wijten was aan een verkeerde voorstelling van zaken door het OM wijdt de Hoge Raad geen woord. Hij lijkt niet van de mogelijkheid van een niet-rechtsgeldige intrekking te willen weten.

In de inmiddels al jaren durende strijd stapt Marpa naar het Europees Hof, dat onder meer tot de volgende vaststelling komt: 'It appears from the judgement of the Court of Appeal of 1 December 1997 that that tribunal found that Mr. Wouterse had been persuaded by the Advocate General on improper grounds to withdraw the appeals (...) the

Court sees no reason to disagree with the Court of Appeal's conclusion'.⁴ De hieropvolgende conclusie dat 'the applicant companies were denied effective access to court and were not enabled to employ their right of appeal in a meaningful manner', impliceert dat daardoor het recht van Marpa op een eerlijk proces in beroep was geschonden.

UITZONDERINGEN OP 14-DAGENTERMIJN

De 14-dagentermijn werd in het verleden altijd strikt gehanteerd.⁵ De eerste kentering werd zichtbaar in HR 18 mei 1976, NJ 1976, 502. Daarin werd een gedetineerde verdachte ondanks overschrijding van de beroepstermijn toch ontvankelijk verklaard. De verdachte had tijdig aangegeven in appèl te willen gaan maar door een ambtelijke fout arriveerde de volmacht te laat op de griffie. In zijn noot gaf Mulder aan dat er sprake was 'van "case law", maar zonder dat de regel kan worden geformuleerd die aan de beslissing ten grondslag ligt (...) Het arrest lijkt een "cride justice"'.⁶

Inmiddels zijn er in de loop der tijd in de jurisprudentie meerdere uitzonderingen gemaakt op de (hardheid van de) 14-dagentermijn. Uit de jurisprudentie blijkt dat de uitzonderingen gebracht kunnen worden onder twee hoofdgroepen, namelijk daar waar de overschrijding te wijten is aan het *opgewekt vertrouwen* dat de termijn anders is dan de wet voorschrijft, en daar waar het gaat om verdachten aan wie vanwege hun *psychische gesteldheid* in redelijkheid geen verwijt kan worden gemaakt dat zij te laat beroep hebben ingesteld.⁶

Indien de termijn is overschreden vanwege foutieve ambtelijke informatie of door toedoen van een ambtelijke fout, wordt de termijnoverschrijding niet bestraft met niet-ontvankelijkheid.⁷ Louter de mogelijkheid

1 Marpa Zeeland B.V. en Metal Welding B.V. vs. Nederland, EHRM 9 november 2004, application-number 46300/99, verder genoemd: Marpa.
2 Welke toezegging er precies gedaan was blijkt niet uit de gepubliceerde arresten.
3 Het arrest van de Hoge Raad is gepubliceerd in NJ 1999, 105 met annotatie van 't Hart onder NJ 1999, 106.

4 Overigens wordt in het arrest van de Hoge Raad van 22 september 1998, NJ 1999, 105 over toezeggingen door een P-G gesproken terwijl het EHRM in zijn uitspraak spreekt over toezeggingen door een 'Advocate General'.
5 Zie o.m. HR 10 december 1974, NJ 1975, 120.
6 Zie ook HR 6 januari 2004, NJ 2004, 181.

7 Zie na HR 18 mei 1976, NJ 1976, 502 recentelijk nog HR 7 september 2004, Nbr Sr 2004, 336. In het arrest van 28 maart 1995, NJ 1995, 500, geeft de HR duidelijkheid over de problematiek dat eerst na het verlopen van de beroepstermijn bij de verdachte het vertrouwen is gewekt in beroep te kunnen. In dat geval blijft de verdachte gewoon te laat.
8 HR 19 december 1978, NJ 1979, 198.

Het EHRM beklemtoont wat de Hoge Raad eerder ook inzag: dat al te formalistische redeneringen voorbijgaan aan de maatschappelijke realiteit

dat de termijnoverschrijding aan een ambtelijke fout is te wijten, is niet voldoende.⁸ Een en ander dient wel te worden onderbouwd, terwijl daarnaast aan de verdachte enige eis van oplettendheid mag worden gesteld en van hem verwacht kan worden dat hij bij verwarrende of tegenstrijdige informatie zelf poogt opheldering te verkrijgen over het einde van de termijn.⁹

In een veelheid van gevallen is het beroep op gewekt vertrouwen inmiddels gehonoreerd.¹⁰ Al deze uitspraken komen erop neer dat de verdachte weliswaar wel de dagvaarding gekregen had¹¹ en dus kon uitrekenen wat het einde van de beroepstermijn was,¹² maar dat hij voor het einde van de beroepstermijn op het verkeerde been was gezet door de overheid.

De redelijkheid van de uitspraken waarin termijnoverschrijding wegens de psychische gesteldheid van de verdachte niet fataal was,¹³ lijkt evident. Immers, indien van een verdachte op grond van zijn psychische omstandigheden niet verwacht kan worden dat hij begrijpt wat de aanvang en het einde van de termijn betekent, kan hem de termijnoverschrijding niet worden tegengeworpen.

RECHTSGELDIG INTREKKEN

In het verleden was het doen van afstand van een rechtsmiddel (conform art. 453 Sv) onherroepelijk en was terugkomen daarop niet mogelijk. Zo overwoog de Hoge Raad in HR 10 januari 1950, NJ 1950, 297: '... daar toch het afstand doen van de bevoegdheid een rechtsmiddel aan te wenden, geregeld in het tweede lid van art. 453 Sv, inhoudt onherroepelijken afstand van die bevoegdheid, evenals dit in het eerste lid van genoemd artikel voor de intrekking van een reeds aangewend rechtsmiddel is bepaald.'¹⁴ Dit standpunt wordt later door de Hoge Raad genuanceerd in HR 24 juni 1975, NJ 1975, 439: 'dat indien de OvJ of de verdachte afstand heeft gedaan (...) hoger beroep niet meer kan worden ingesteld, tenzij bijzondere omstandigheden aanleiding geven tot het oordeel dat de gedane afstand niet kan gelden als afstand.'

In de gevallen waarin ondanks de gedane afstand een rechtsgeldig terugkomen daarop gehonoreerd werd, lijkt het te gaan om een groep verdachten waarvan in redelijkheid gezegd kan worden dat zij niet begreep wat de term afstand inhield.¹⁵ Dit blijkt uit de uitspraak van de Hoge Raad van 20 september 1982, NJ 1983, 220. De Hoge Raad billikte het oordeel van het Hof dat 'het Hof op grond van de indruk die het Hof ter terechtzitting in hoger beroep van verdachte heeft gekregen aannemelijk acht (...) dat (...) hij de strekking en de gevolgen van zijn verklaring ter terechtzitting in eerste aanleg dat hij afstand deed van de bevoegdheid om het rechtsmiddel van hoger beroep aan te wenden, (...) niet heeft begrepen; dat zulks meebrengt dat aan deze verklaring niet het rechtsgevolg behoort te worden toegekend,

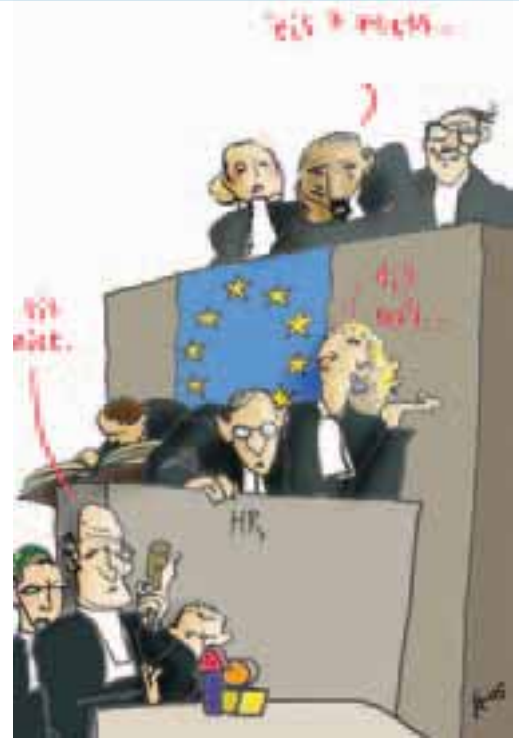
dat hierdoor voor verdachte het recht om tegen het onderhavig vonnis hoger beroep in te stellen, verloren is gegaan;'

De Hoge Raad neemt in deze uitspraak ook helder afstand van de oude jurisprudentie. Wellicht is de nuancering van de Hoge Raad ingegeven doordat het Hof volgens A-G Remmelink op 'kiese wijze' heeft aangegeven dat de verdachte over beperkte geestelijke capaciteiten beschikte.

Ook hier, net als bij een beroep op een verschoonbare overschrijding van de 14-dagen-termijn, geldt dat de enkele stelling dat de verdachte niet heeft begrepen wat de term afstand inhield, dit terwijl hij dat wel moest kunnen begrijpen, onvoldoende is om rechtsgeldig terug te komen op die afstand.¹⁶ In die zin lijkt aan het beroep op een niet-rechtsgeldige intrekking in elk

De feitenrechter en de verdachte krijgen van het EHRM ruimte in zaken waar een niet-ontvankelijkverklaring uitzonderlijk onredelijk lijkt te zijn

geval dezelfde eis gesteld te worden als aan het beroep op een verschoonbare termijnoverschrijding, namelijk dat de verdachte op grond van zijn psychische toestand niet in staat was het allemaal te overzien.

Dat de groep verdachten die aanspraak kan maken op een rechtsgeldige intrekking van de eerder gedane afstand relatief klein zal zijn, wordt veroorzaakt doordat afstand in het algemeen tijdens de zitting, direct na het uitspreken van het vonnis, plaatsvindt. Het is aan de rechter om zich ervan te vergewissen dat de verdachte het vonnis begrepen heeft. Een verstandige rechter behoort niet snel een lichtzinnige uitspraak van de verdachte, gedaan direct na de uitspraak, op te vatten als een afstandsverklaring.

Dat aan een verdachte die afstand heeft gedaan niet tegengeworpen kan worden dat hij zich niet had voorzien van een raadsman, lijkt evident. Immers, indien een verdachte niet begrijpt wat de term afstand inhoudt en in feite dus het proces niet overziet, kan hem moeilijk tegengeworpen worden dat hij het belang van het proces wel zodanig had behoren in te zien dat hij daarom een raadsman in de arm had moeten nemen.¹⁷

ONHERROEPELIJKE INTREKKING

Zowel bij het terugkomen op het doen van afstand als bij het terugkomen op de intrekking van het beroep kan er geen hoger beroep dan wel cassatie meer worden aangevraagd. Over het terugkomen op een intrekking is weinig jurisprudentie te vinden. Dit zal ook niet verwonderen, omdat aangenomen mag worden dat aan het intrekken van een eenmaal ingesteld hoger beroep een weloverwogen beslissing vooraf gaat. In zijn arrest van 12 april 1988, NJ 1988, 932, geeft de Hoge Raad er ten overvloede blijk van dat er echter wel omstandigheden denkbaar zijn waaronder een intrekking van het hoger beroep niet kan gelden als intrekking in de zin van artikel 453 eerste lid Sv, door te overwegen: 'Nu uit de stukken van het geding niet blijkt van enige bijzondere omstandigheid waaraan een vermoeden zou kunnen worden ontleend, dat de (...) vermelde intrekking van het hoger beroep niet kan gelden als intrekking in de zin van art. 453 eerste lid Sv, staat thans reeds vast dat na terugwijzing slechts zal kunnen worden vastgesteld dat het hoger beroep is ingetrokken. De HR zal toepassing geven aan art. 441 tweede lid Sv.' De lijn die de Hoge Raad in dit arrest inzet is in overeenstemming met de eerdere lijnen van de Hoge Raad bij ver-

schoonbare termijnoverschrijding en niet-rechtsgeldige afstand. Indien er sprake is van bijzondere omstandigheden kan de termijnoverschrijding verschoonbaar worden geacht en kunnen de afstand en de intrekking als niet-rechtsgeldig worden beschouwd.

TERUGKOMEN

In Marpa maakte de Hoge Raad, onder verwijzing naar het gesloten systeem van rechtsmiddelen, korte metten met de genoemde lijn bij intrekking, die het Haagse Hof had gevolgd. Hij heeft in deze zaak van de mogelijkheid van zo een bijzondere omstandigheid niet willen weten. Bovendien geeft de Hoge Raad ook niet aan of het Haag-

9 HR 23 juni 1981, NJ 1981, 636. Dat de verkeerde informatie over de termijn te wijten moet zijn aan de rechterlijke macht (inclusief griffie en Openbaar Ministerie) blijkt uit het arrest van de Hoge Raad van 14 oktober 1980, NJ 1981, 8. Zo werd niet voldoende geacht het verweer dat een verdachte een reclasseringsambtenaar had verzocht een machtigingsformulier op te sturen en dit formulier niet was ontvangen. Met name het feit dat het verzoek bij uitblijven van het formulier niet was herhaald, woog mee.

10 HR 20 december 1994, NJ 1995, 253; Hof Amsterdam 20 oktober 1989, NJ 1990, 280; HR 4 mei 2004, NJ 2004, 462; Hof 's-Gravenhage 1 maart 1994, NJ 1994, 480; HR 9 februari 1988, DD 88.223; Hof Arnhem 8 september 1993, NJ 1994, 82; Hof Den Bosch 28 juli 2004, Nbr Sr 2004, 336.

11 Mede daarom is degene die onder zijn eigen naam veroordeeld is, doch de dagvaarding niet kende en kon kennen omdat een ander zich van zijn naam bediend had en die ander de dagvaarding had ontvangen, ontvankelijk in zijn te laat ingestelde beroep nu hij de termijn niet kon kennen. Zie Hof Arnhem 4 april 1991, NJ 1991, 845.

12 Is er over het juiste einde van de termijn onduidelijkheid op grond van niet geheel duidelijke ambtelijke informatie dan kan dat niet zonder meer aan de verdachte worden tegengeworpen, zoals blijkt uit het 'sluittingstijd griffie'-arrest, HR 15 april 1997, NJ 1997, 475.

13 Hof 's-Gravenhage, 17 december 1987, NJ 1988, 825; HR 7 april 1998, NJ 1998, 577; HR 12 juni 2001, NJ 2001, 696.

14 Zie ook HR 22 maart 1983, NJ 1983, 498, het hebben van spijt van afstand is niet voldoende.

15 Over de andere potentiële groep die zich zou kunnen beroepen op een niet-rechtsgeldige afstand, namelijk die verdachten die stellen dat zij op grond van door ambtelijke informatie opgewekt vertrouwen ten onrechte afstand hebben gedaan, is door ons geen rechtspraak gevonden. Dit laat zich verklaren doordat, zoals reeds opgemerkt, afstand in het algemeen direct na het uitspreken van het vonnis plaatsvindt en de ambtelijke informatie waarover beschikt wordt in het algemeen slechts de informatie is die direct van de rechter afkomstig zal zijn, namelijk de uitspraak.

16 Zie HR 9 april 1957, NJ 1957, 454 met noot Pompe, HR 26 februari 1985, NJ 1985, 550 en recentelijk nog HR 14 september 2004, Nbr Sr 2004, 361.

17 Zie HR 19 mei, NJ 1998, 663.

se Hof die bijzondere omstandigheid wel had kunnen aannemen. Wat de redenen van de Hoge Raad zijn geweest om terug te komen op de eerdere nuancerings, wordt niet duidelijk. Met de door hem gebruikte formulering heeft de Hoge Raad zichzelf in de zaak-Marpa bovendien in de staart gebeten. Waar het Haagse Hof feiten had vastgesteld op grond waarvan de intrekking als niet-rechtsgeldig mocht worden beschouwd, stelt de Hoge Raad over die feiten niets vast en komt hij slechts met de apodictische uitspraak dat Marpa niet meer in hoger beroep had gekund. Daarmee liet de Hoge Raad de mogelijkheid open dat Marpa juist op grond van ambtelijke informatie en misleiding bewogen was tot intrekking van het eerdere beroep, zoals het Haagse Hof had vastgesteld. Daardoor moest het Europees Hof oordelen over een zaak waarin vaststond dat de feitenrechter had vastgesteld dat het beroep ingetrokken was op grond van onjuiste mededelingen van die overheid en dat de Hoge Raad dat oordeel ook niet onjuist bevonden had, althans, over dat oordeel niets vastgesteld had.

Indien de overheid door middel van onjuiste toezeggingen en misleiding een verdachte ertoe brengt om zijn beroep in te trekken, dan is het apert onredelijk dat diezelfde overheid, indien de misleiding en de consequenties daarvan vastgesteld zijn, de verdachte tegenwerpt dat het inmiddels opnieuw ingestelde beroep niet mogelijk is. Een honorering van dergelijk handelen van de vervolgende overheid zou er toe leiden dat het voor de overheid loont om druk uit te oefenen op verdachten om het beroep in te trekken. Uit diverse uitspraken van het Europees Hof blijkt dat er verschillende staten zijn die druk hebben uitgeoefend op burgers om hun beroep, in veel gevallen het beroep bij het Europees Hof zelf, in te trekken. In die zin is het dan ook niet verwonderlijk dat het Europees Hof in Marpa een hard oordeel

geeft over de vraag of en in hoeverre bezien moet worden of de burger een beroep al dan niet conform zijn werkelijke wil heeft ingetrokken. Immers, het Europees Hof kijkt voor de beoordeling van zaken niet alleen naar Nederland en naar de Nederlandse situatie.

MAATSCHAPPELIJKE REALITEIT

De door het Europees Hof vastgestelde onjuistheid van de uitspraak van de Hoge Raad in Marpa hoeft voor de Hoge Raad zelf ook niet opmerkelijk te zijn. De uitspraak van het Europees Hof beklemt immers de juistheid van eerdere uitspraken van de Hoge Raad over termijnoverschrijdingen. Uit die eerdere uitspraken blijkt, zoals gezegd, dat de Hoge Raad inziet dat al te formalistische redeneringen voorbij gaan aan de maatschappelijke realiteit en dat er nu eenmaal meer kleuren zijn dan zwart en wit. De zaak-Marpa geeft dan ook zowel op het vlak van de onherroepelijkheid van intrekking van een beroep, als op het vlak van de onherroepelijkheid van het niet (tijdig) instellen van (cassatie) beroep, de Nederlandse rechter de niet mis te verstane aanwijzing dat de rechter niet al te gemakkelijk vast mag blij-

ven houden aan het Wetboek van Strafvordering, zeker als het gevolg daarvan is dat de verdachte in het geheel, ja zelfs zonder nader onderzoek te gronde, in zijn beroep niet meer kan worden ontvangen. In die zin vormt Marpa een nadere nuancerings op de hardheid van de 14-dagertermijn en de onherroepelijkheid van het doen van afstand dan wel intrekking van het hoger beroep.

Van welk belang voor de Nederlandse rechtspraak deze aanwijzing tot nuancerings is, zal de toekomst doen blijken. In elk geval zal de Hoge Raad zich niet al te snel weer zo een apodictische uitspraak als in Marpa kunnen veroorloven. De feitenrechter en de verdachte hebben door de uitspraak van het Europees Hof weer meer ruimte gekregen in zaken waar een niet-ontvankelijkverklaring wegens termijnoverschrijding of vanwege de onherroepelijkheid van afstand c.q. intrekking van beroep uitzonderlijk onredelijk lijkt te zijn. Het woord is dan ook thans aan de feitenrechter en de advocatuur om van deze ruimte gebruik te maken en verdachten te behoeden voor onrecht dat wordt veroorzaakt door onnodig strafprocesueel formalisme. ●

(advertentie)

te koop:

Nederlandse Jurisprudentie

jaargangen 1919 tot en met 2004

prijs nader overeen te komen

tel: 070 - 346 74 66